ALIMAN AND THE MEPHISTOFELIAN PACT

Nicoleta Doina POP (POCAN)
"Petru Maior" University of Târgu-Mureș

Abstract: Vasile Voiculescu's fantastic prose was a revelation, like the series of "Sonnets ...", revealing once more the polymorphic talent of this writer. Combining folk vision with the modern intellectualism, the writer creates a unique fictional universe. The short-story "Lostriţa" is based on popular beliefs about aquatic demons. The pact with the devil is accepted by Aliman as a sacrifice made in the name love and is officiated under the power of an occult moon.

Keywords : short-story, magic, fantastic, love, myth.

Proza fantastică a lui Vasile Voiculescu a constituit o revelaţie, ca şi ciclul "*Sonetelor...*", dezvăluind încă o dată talentul proteiform al scriitorului. Îmbinând viziunea folclorică cu intelectualismul modern prozatorul creează un univers fantastic ce are drept limite fabulosul feeric şi miraculosul păgân.

Acest univers fiinţează în orizontul mitului şi al sincretismului popular, într-o atmosferă fabuloasă, sălbatică de o extraordinară vitalitate în care realul şi imaginarul se interferează sub forţa unei magii narative remarcabile.

Temele şi motivele predilecte sunt: *înrâurirea magică, vânătoarea ca act iniţiatic, animalul totemic, arhetipul, dedublarea om-totem, regresia temporală*. Eroii sunt nişte existenţe arhetipale care realizează magic întoarcerea într-un timp originar, într-un spaţiu arhaic. Ei sunt în căutarea unui tipar esenţial care să-i redea esenţei lor primordiale (***Pescarul Amin, Lacul rău, Lipitoarea, Căprioara din vis, Ultimul Berevoi, Iubire magică, În mijlocul lupilor, Lostrita***).

Nuvela ***Lostriţa*** se inspiră din credinţele populare legate de demonii acvatici. Titlul fixează în centrul toposului fantastic o fiinţă fabuloasă ce revalorizează mitul folcloric al ştimei apelor (al Ondinei, al sirenei). Opţiunea scriitorului care se opreşte asupra lostriţei (peşte răpitor din apele repezi de munte, înrudit cu păstrăvul) are o relevanţă incontestabilă: prinderea acestui peşte rar reprezintă o probă supremă pentru un pescar.

Criticul Vladimir Streinu încadrează textul în categoria "nuvelelor care semnifică realităţi primordiale", în timp ce Sergiu Pavel Dan consideră că "tema fundamentală, *fatală*, a prozei lui Voiculescu este **magia**".

Compoziţia *tradiţională* (cele cinci secvenţe corespund celor cinci momente ale subiectului) este complicată prin *prezenţa unei "rame"* (prologul şi epilogul încadrează epicul) şi prin formula "*povestirii în povestire*" (povestea fetei din alt veac). Compoziţia realizează *nivelul sintactic* al operei (Tzvetan Todorov)

Structura este caracteristică epicului fantastic: cele două planuri - cel al realului şi cel al imaginarului - se ambiguizează şi se suprapun, conferind povestirii o aură de mister romantic.

Planul fantastic se instituie încă de la început, în *secvenţa-prolog.* Aceasta are o dublă funcţie estetică: proiectează întâmplările în sfera fabulosului folcloric (generând atmosfera stranie care incită imaginaţia cititorului) şi formulează un avertisment asupra primejdiei sporite ce-i pândeşte pe cei ce trăiesc în preajma apelor: "*Nicăieri diavolul cu toată puiţa şi nagodele lui nu se ascunde mai bine ca în ape. Dracul de baltă, se ştie, este nelipsit dintre oameni şi cel mai amăgitor. Ia felurite chipuri: de la luminiţele care pâlpâie în beznele nopţii*

BDD-A22070 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:05 UTC)

şi trage pe călătorul rătăcit, la adânc, până la fata şuie care se scaldă în vuitori şi nu-i decât o ştimă vicleană, cursă pusă flăcăilor neştiutori, să-i înece"[1].

Planul realului se instituie într-un spaţiu precis situat geografic, (ţinutul Bistriţei, de la Piatra şi Toance până la Neagra) în care trăieşte o comunitate statornicită într-un tipar de viaţă socială şi spirituală de mare vechime. Oamenii acestor locuri sunt pescari, plutaşi, cărăuşi ce-şi transmit meşteşugul din tată în fiu, ce au o mentalitate arhaică şi o gândire magică. Ei cred în "*cele văzute şi nevăzute*", cred în existenţa ştimelor şi a strigoilor, cred în Dumnezeu şi se feresc de ispitirile diavolului care se materializează în lumea reală. Hotarul dintre real şi irealitate este astfel suprimat, favorizând ambiguizarea raportului dintre cele două planuri: "*Pe Bistriţa Necuratul rânduise de multă vreme o nagodă şi înfăţişare de lostriţă*".

Spaţiul real are acum conotaţii ale locului nefast. Recunoaştem, ca şi în alte nuvele fantastice voiculesciene, un topos specific: spaţiul izolat de influenţa civilizaţiei, greu accesibil, cu o natură sălbatică manifestându-se stihial, cu deschidere spre arhaic şi spre o anti-lume a magicului demonic. Această lume fiinţează într-un timp primordial ("*de multă vreme*") în care se poate produce invazia supranaturalului. Apariţia şi manifestările *lostriţei* reeditează mitul ispitirii biblice într-o variantă folclorică. Lostriţa e o prezenţă malefică, metamorfozele ei neîntrerupte (ea totalizează atribute ale unor specii diferite: "*cu cap bucălat ca de somn, trup şui de şalău şi pierea pestriţată auriu, cu bobite roşii-ruginii, ca a păstrăvului*") slujesc ideea ispitirii. Descrierea fiinţei fabuloase prefigurează evenimentele: comparaţia cu "*o domniţă lungită la soare*" anticipează metamorfoza lostriţă-femeie, iar structura contrastivă frumuseţe exterioară/caracter malefic ("*hulpavă de peşte*", "*nesătulă de carne de om*") anticipează seriile de antinomii pe care se întemeiază epicul.

Secvenţa expozitivă prezintă şi cel de-al doilea personaj principal din aceeaşi perspectivă auctorială omniscientă, dar şi din perspectiva comunităţii, devenite în text instanţă narativă. Aliman, erou cu nume de baladă, aparţine castei iniţiaţilor care au învăţat să descifreze semnele tainice ale naturii şi care mai păstrează ceva din puterea spirituală a strămoşilor.

Aliman se iniţiază în tainele naturii şi ale meşteşugului său alergând cu undiţa pe urmele lostriţei miraculoase. Astfel el "*a deprins toate vicleşugurile sălbăticiunilor*". Pornită ca o acţiune justiţiară, goana pescarului după lostriţa vrăjită în care vedea un "*peşte adevărat*" ia în curând dimensiuni simbolice, traducând aspiraţia personajului la un absolut imposibil de atins. Momentul-intrigă fixează clipa când, îmbrăţişând lostriţa ce-i scapă din braţe "*ca o zvârlugă de fată, duminica, la horă*", Aliman trăieşte înfiorarea unui dor fără saţ. Iubirea magică este surprinsă din perspectiva credinţelor populare ca har şi blestem, ca boală ce surpă fiinţa.

Pentru temerarul voinic confruntarea cu peştele minunat fusese mai întâi o provocare şi o probă de virtuozitate în ştiinţa meşteşugului său. Acum ea devine dureroasă căutare, disperată încercare de a fi iarăşi fericit, devine patimă ce-l îmbolnăveşte de dor. Peste iarnă flăcăul zace, lipsit parcă de orice frântură de voinţă, de orice elan vital. Când, primăvara, Bistriţa îşi sparge cămaşa de gheaţă, Aliman revine parcă la viaţă. Se sugerează astfel un straniu acord între om şi natură ce fiinţează parcă în aceleaşi cicluri cosmice. Treziţi deopotrivă din "*somnul iernii*" omul şi râul se manifestă în dezlănţuiri de energii nefireşti ce lasă să se întrevadă ieşirea din marginile legităţilor realului.

Universul acvatic, demonizat, se manifestă stihial: "*Apele veneau năboi, tot mai negre şi mai umflate [...] şi lumea privea îngrozită*". Apa neagră, apa ostilă materializează în substanţă fluidă, agresivă, tenebrele anti-lumii din "*genuni*". Prezenţa obsesivă a acestui substantiv în relaţie cu toponimicul Bistriţa subminează realitatea spaţiului ce se configurează tot mai accentuat ca spaţiu thanatic,

[1] Vasile Voiculescu, *Capul de zimbru*, Ed. Pentru Literatură, Bucureşti, 1966, p.45

BDD-A22070 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:05 UTC)

Încredinţat că "*nu este lucru curat*" eroul apelează la practici magice: "*A plecat în sus, la un sat sălbatec de pe Neagra. Auzise el că acolo e un vraci bătrân, mare descântător de peşti: un fel de stăpân al apelor*". Mişcarea ascensională a eroului ("*A urcat cale de o zi şi a ajuns noaptea târziu*") figurează plastic ruptura de nivel ontologic: ieşirea din "*lumea lui Dumnezeu*" şi intrarea într-un simbolic spaţiu al magiei, eresului, practicii vrăjitoreşti. Retragerea în "*noaptea timpului ancestral*" şi într-o lume arhaic-geologică în care fondul păgân de rituri şi credinţe mai poate influenţa duhuri primordiale, declanşează evenimentul fantastic. în lumea numită simbolic "*Neagra*" stăpân al apelor este un solomonar care-l iniţiază pe Aliman în magia neagră.

Pactul cu diavolul pe care Aliman îl săvârşeşte ca suprem sacrificiu în numele iubirii se oficiază sub puterea ocultă a lunii "*în pătrar*", în miez de noapte, în mijlocul apelor în care eroul intră "*despuiat de veşminte*", ca într-o matrice originară. El rosteşte descântecul şi dă drumul în valuri lostriţei de lemn vrăjite "*după străvechi noime şi îndreptare ale magiei pierdute şi uitate de ceilalţi*". Împlinirea ritualului îngăduie invazia supranaturalului în lumea oamenilor. A doua zi *"volbura apelor"* se revarsă paroxistic, venind "*sodom*" "*ca nălucile sfărâmând case, oameni şi vite*" în "*uriaşe miezuri de sorb*".

Descrierea "*plină de folclorul fricii*" anticipează ieşirea ştimei din adâncuri, metamorfoza ei în făptură omenească. Această metamorfoză generează definitiva suprapunere a celor două planuri. Fata cu păr despletit "*ca nişte şuvoaie*", cu ochi verzi-aurii, mari "*dar reci ca de sticlă*", cu dinţi albi "*dar ascuţiţi ca la fiare*", cu chip "*cam bucălat*", "*şuie, cu trup lung, mlădios*", fata pe care Aliman a "*salvat-o*" din ape seamănă izbitor cu lostrita, reprezentând o umanitate nediferenţiată încă deplin de lumea sălbăticiunilor. Portretul fetei-lostriţă (ca şi cel al pescarului Amin ce se trage din Marele Morun) se alcătuieşte prin determinaţii din sfera semantică a acvaticului, sugerând paralelismul om/peşte; epitetele cromatice, comparaţiile şi adjective ca "*şuie, bucălat, mlădios*" trimit direct la descrierea lostriţei. Translaţia dinspre planul fantastic spre cel real nu este însă decât sugerată, scriitorul întreţinând şi sporind echivocul (tehnica ambiguizării raportului real/imaginar este caracteristică naraţiunii fantastice).

Ambiguitatea este amplificată prin notaţia privind reapariţia lostriţei în apele Bistriţei, fără precizarea că vietatea este peştele adevărat ori substitutul lui magic. Atmosfera de taină şi vrajă a povestirii este sporită prin episodul iubirii nepământene, suprafireşti a celor doi eroi. Veniţi din lumi diferite, uniţi prin ritual păgân, Aliman şi fata dăruită lui de ape trăiesc magia ameţitoare a erosului. Ei refac, sub regim nocturn şi demoniac însă, mitul cuplului originar. Fiinţa misterioasă numită de pescarul îndrăgosti Ileana (nume de zână din basmele româneşti) este percepută de mentalitatea colectivităţii ca o prezenţă malefică, "*strigoaică*" ce "*ar suge sângele flăcăului*".

Povestea de iubire sfârşeşte însă brusc prin intervenţia brutală a Bistricencei, mama fetei. Recurgând şi ea la vrajă, i-o răpeşte pe Ileana "*pe la mijlocul verii*". Sintagma temporală folosită şi pentru a fixa momentul de început al poveştii de dragoste situează iubirea într-un timp "*stătător*" ori într-un ciclu (un "*cronotop*") închis.

Dispariţia iubitei provoacă surparea lăuntrică a eroului. El cutreieră disperat un spaţiu ce parcă şi-a pierdut reperele fireşti, proliferând haotic, după modelul labirintului: "*Până târziu, toamna, Aliman a bătut izvoarele tuturor Bistriţelor: neagră, albă, aurie, precum şi a tuturor Bistricioarelor, fără folos*"[2]. Magia îi este acum interzisă, căci "*vraciul care-i descântase, plecase peste munte*". Desacralizarea tot mai accentuată a lumii goleşte de sens nu numai spaţiul, ci şi timpul. Aliman află de la "*un moşneag trecut de suta de ani*" că Bistriceanca şi fata ei, robite Satanei, fuseseră alungate din sat, devenind ştime de-un veac. întors acasă, eroul devine umbra celui care a fost cândva.

[2] Ibidem, p.48

BDD-A22070 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:05 UTC)

Lipsit de voinţă, acceptă ca-n transă căsătoria cu o fată oarecare din sat. Asistând inert la ospăţul propriei nunţi, Aliman îşi aminteşte nunta din visul cu valoare premonitorie - cununia sa cu lostriţa, oficiată de bătrânul vraci. Visul are o funcţie magică, fiindcă vestea apariţiei lostriţei îi redă energia, împingându-l năvalnic spre apele din nou învolburate ale Bistriţei. Trezit ca din somn, îndrăgostitul ce-şi trădase iubirea strigă "*cu chipul luminat de o bucurie nefirească*": "*Iată, vin!*" Strigătul conferă valenţe dramatice punctului culminant.

Finalul este apoteotic, sugerând atingerea idealului. După efemera fericire terestră, nunta magică a celor doi eroi ce aparţin unor lumi diferite se împlineşte în moarte (motivul folcloric al morţii ca nuntire mitică).

Gestul ultim al lui Aliman care "*se căznea s-o apere ca pe un copil cu braţele*" vorbeşte lumii despre iubire ca pasiune şi suferinţă, ca sacrificiu de sine şi tragică izbăvire, ieşire "*pentru totdeauna*" dintr-o lume care a "*uitat*" ritul sacrificial. Acest deznodământ tulburător prin semnificaţii este urmat de un epilog, o *poveste despre naşterea poveştii*. Moartea eroului generează naşterea poveştii, întâmplarea neobişnuită e amplificată de imaginaţia colectivă, devenind legendă: "*Dar povestea lui Aliman a rămas vie şi mereu mlădioasă. Creşte şi se împodobeşte an de an...*". Textul închide în el un crez artistic, credinţa în puterea mitului, a creaţiei artistice de a cuprinde chemarea vrăjită a absolutului pe care mintea oamenilor "*jinduiţi de întâmplări dincolo de fire*" nu poate să-l dezlege. E, în acelaşi timp, o definiţie a mitului, văzut ca poveste exemplară cu funcţie magică, putând fi mereu actualizată ca arhetip (poveste "*vie şi mereu mlădioasă*"). Identificarea, în final, a poveştii cu lostriţa însăşi adaugă descrierii iniţiale un comentariu moral: "*Ea colindă în sus şi-n jos malurile Bistriţei [...] se mişcă necontenit alături şi în rând cu lostriţa fabuloasă care nu-şi găseşte astâmpăr, când fulgerând ca o sabie bulboanele, când odihnindu-se pe plavii, cu trup de ibovnică întinsă la soare în calea flăcăilor aprinşi şi fără minte.*"[3].

Temele regăsite aici sunt cele ale ***interacţiunii fantastice:***

a) înrâurirea magică: - solomonia
- omul obiect al magiei naturii personificate

b) Anticipaţia fantastică: - visul prevestitor

c) Consensul magic: - instrumentul miraculos
- pactul cu diavolul

Atmosfera magică, purtătoare de sensuri majore, este creată mai ales prin tehnica ambiguizării (bogata serie sinonimică prin care este numită lostriţa, de pildă) şi prin prezenţa "*vocii colectivităţii*"**.**

Într-un limbaj firesc şi viu, dar de o intensă magie verbală, V. Voiculescu reconstituie o lume învăluită într-un aer de legendă, lumea "*satului mitic, ce conservă, încă, în plină modernitate, riturile magice moştenite din străмoşi.*" (E. Simion)

"*Materia povestirilor lui Vasile Voiculescu, înţelegând prin aceasta suma de motive din proza sa, e foarte bogată. Cultivând situaţia rară, el o află în mediile cele mai felurite (...). El este scriitorul care a dat povestirii româneşti o altă vârstă literară, şi nu e nici o îndoială că proza lui narativă, într-o bună traducere, şi-ar croi un drum în literatura universală*"[4].

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandrescu, Sorin, *Dialectica fantasticului*, (studiu introductiv la volumul *La ţigănci*), Editura pentru Literatura, Bucureşti, 1969.

2. Biberi, Ion, *Eseuri*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971.

[3] Ibidem, p.55

[4] Vladimir Streinu, prefaţă la volumul *Capul de zimbru*, Ed. Pentru Literatură, Bucureşi, 1966

BDD-A22070 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:05 UTC)

3. Brion, Marcel, *Arta fantastică*, traducere şi postfaţă de Modest Morariu, Editura Meridiane, Bucureşti, 1975.
4. Caillois, Roger, *În inima fantasticului*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1988.
5. Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain, *Dicţionar de simboluri*, Editura Artemis, 1995.
6. Heidegger, Martin, *Timp şi Fiinţă*, Traducere de Dorin Tilinca şi Mircea Arman, Editura Jurnalul Literar, Bucureşti, 1995.
7. Marino, Adrian, *Dicţionar de idei literare*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1973.
8. Ocinic, Mirela, *Structuri ale imaginarului în proza scurtă românească din secolul XX*, Editura Imago, Sibiu, 2002.
9. Pavel Dan, Sergiu, *Proza fantastică românească*, Editura Minerva, Bucureşti, 1975.
10. Popescu, Ileana Ruxandra, *Proza fantastică românească. Structuri narative şi conversaţionale*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2005.
11. René de Solier, *Arta şi imaginarul*, traducere de Marina şi Leonid Dimov, Editura Meridiane, Bucureşti, 1978.
12. Todorov, Tzvetan, *Introducere în literatura fantastică*, Editura Univers, Bucureşti, 1983.
33. Toma, Pavel, *Lumi ficţionale*, Editura Minerva, Bucureşti, 1992.
14. Voiculescu, Vasile, *Capul de zimbru*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966.
15. *** *Masca. Proză fantastică românească*, prefaţă şi antologie de Alexandru George, Editura Minerva, Bucureşti, 1982.
16. *** *Vasile Voiculescu interpretat de ...*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1980.

The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development, as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.

BDD-A22070 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:05 UTC)